

UDK: 821.521

COPYRIGHT ©: KLEMEN SENICA

Zametki japonskega postkolonialnega diskurza: novela Nakajime Atsushija *Mariyan*

Klemen SENICA *

Izveleček

Članek obravnava primere literarnega drugačenja mikronezijskih staroselcev v noveli Nakajime Atsushija *Mariyan*. Po mnenju Nakamura Kazue predstavlja omenjena novela prvi primer postkolonialnega besedila v japonski literaturi. Z njeno literarno analizo bomo poskušali prikazati, kako avtor sprva sledi uveljavljeni reprezentaciji koloniziranih Drugih v Mikroneziji in čemu pride do preloma z japonskim orientalističnim diskurzom.

Ključne besede: japonski imperializem, kolonialna literatura, Nakajima Atsushi, Mikronezija, postkolonializem.

Abstract

This paper deals with examples of literary Othering of Micronesian natives in Nakajima Atsushi's short story *Mariyan*. Nakamura Kazue claims it to be the first postcolonial text in Japanese literature. Using literary analysis we will try to demonstrate how its author initially follows the enforced oriental representation of the colonial Other in Micronesia and why he eventually breaks with the oriental discourse.

Keywords: Japanese imperialism, colonial literature, Nakajima Atsushi, Micronesia, postcolonialism.

1 Literarno odkritje Mikronezije

Japonski imperij je otočja Mikronezije zasedel leta 1914, šest let kasneje so prišla pod njegovo uradno upravo (Kazue 2000: 32).¹ Že precej pred japonskimi politiki in

* Klemen Senica, PhD student at Department of Ethnology and Cultural Anthropology, Faculty of Arts, University of Ljubljana. E-mail: klemen.senica@gmail.com

¹ Japonski imperialisti so jih poimenovali Nan'yō guntō 南洋群島.

ideologi vojaške ekspanzije so Nan'yō odkrili japonski literati.² V zadnjem desetletju 19. stoletja je območje postalo osrednja tema tako imenovanih političnih romanov (*seiji shōsetsu* 政治小説), ki so jih pisali tudi renomirani literati. Razen redkih izjem avtorji opisovanih krajev niso obiskovali, ampak so o njih pisali v udobju »domačih naslonjačev«. Opisovanje neznanega ni bilo sporno, saj so se tako ustvarjalci kot bralci zavedali, da so romani zgolj produkt fikcije. Pomanjkanje znanja o oddaljenih krajih je omogočalo pisateljem, da so jih upodabljali po lastni fiktivni podobi, ki je bila zavoljo tega le redko odsev realnega stanja. Popularnost teh romanov je privedla celo do nastanka posebne vrste literature, imenovane *nanshin shōsetsu* 南進小説 (romani o Nan'yō) oziroma *nankai shōsetsu* 南海小説. Šele v času vojaške ekspanzije imperija so bili tja namenoma napoteni nekateri renomirani književniki (npr. Kikuchi Kan 菊池寛, Kume Masao 久米正雄 itn.), da bi v domovino prenesli podobo o uspešnosti japonskega imperializma ter tako agitirali za nadaljevanje vojne (Kleeman 2003: 13–14).

Kot bo razvidno v nadaljevanju, je Nan'yō sčasoma prevzel vlogo enega od japonskih Orientov. Razvil se je japonski orientalizem, ki je imel precej značilnosti svojih evropskih predhodnikov. Tako evropski kot japonski Orient nista bila percipirana realno, ampak sta umetnikom, pisateljem omogočala beg iz krutega vsakdana domačega okolja, definiranega s togimi družbenimi normami. Oba sta posebjala Utopijo, kjer so bile meje dovoljenega porozne in variabilne.³ Identično pojmovanje je značilno tudi za Nakajimo Atsushija 中島敦 (1909–1942), japonskega literata, ki je bil za časa svojega življenja precej neznan in katerega dela so večjo veljavo dobila šele po vojni. Izjemno popularnost je njegov literarni opus doživel v zadnjem obdobju, predvsem letos, ko mineva 100 let od njegovega rojstva.

V članku nameravam analizirati načine drugačenja v njegovi noveli z naslovom *Mariyan* マリヤン. Novela je le ena od mnogih iz njegovega bogatega opusa, zaznamovanega z življenjem v različnih kolonijah nekdanjega japonskega imperija. Za njeno analizo sem se odločil, ker literatura v sebi skriva realnost, ki drugim denimo uradnim dokumentom umanjka, in sicer ambivalentnost, hrepenenje, gnev itn.

² Izraz vključuje območje Tihega oceana pod in nad ekvatorjem, južno od Japonske, od Tajvana do Mikronezije. V sebi ne nosi le geografske, ampak tudi vrednostno oznako, je metageografski pojem, zato ga zapisujem z veliko začetnico. Ker slovenščini nima ustreznega ekvivalenta, ga ohranjam v originalu. Podoba območja se je skozi čas spreminjala, zato zanj obstajajo tudi druga poimenovanja, in sicer Nanpō 南方, Nantō 南島, Nangoku 南国 ter Nankai 南海. Kot zapiše Kleeman (2003: 11), se niso nikoli uporabljala hkrati, med drugo vojno je tako prevladoval prvi.

³ Koncept japonskega orientalizma temelji na konceptu evropskega orientalizma, ki ga je prvi konsistentno definiral Edward Said. Ahmad (2007: 56) slednjemu očita generaliziranje, saj je po njegovem upodobil vso evropska vednost o Neevropi kot slabo.

(Tierney 2005: 150). Nakamura Kazue trdi, da je *Mariyan* prva postkolonialna novela v japonskem jeziku, saj Drugi prvič dobi možnost samozastopanja in se lahko upre uveljavljenim stereotipom o sebi (po Tierney 2005: 159). Zagovarja idejo o Nakajimovi specifičnosti, diskontinuiteti z japonskim literarnim diskurzom o mikronezijskem Drugem, ki je bil prav tako kot evropski orientalizmi nagnjen k posploševanju, poenostavitvam in privzemanju podob predhodnikov. S podrobno analizo novele bom poskušal potrditi njegovo tezo.⁴

Hkrati s tem bom kritično obravnaval Saidovo (1996) predpostavko o orientalističnem diskurzu kot vsemogočnem vsiljevalcu podob, ki ustvarjalcem ne dopušča umetniške svobode, ampak jih nezavedno sili v nenehno ponavljanje že obstoječih podob o Orientu. Literarni zgodovinar Kawamura Minato (1994: 22) zagovarja tezo o obstoju japonskega orientalizma, njegovo drugačenje kolonialnega Drugega naj bi imelo vse specifikke britanskega, francoskega orientalizma, ki so vidne tudi v pričujoči noveli. Tako se potrjuje Tierneyjevo (2005: 152) stališče o hkratnem japonskem kopiranju zahodnjaške tehnologije, politične ureditve in ideologije-etnocentrizma v obdobju Meiji (1868–1912), kar se po njegovem mnenju odraža tudi pri Nakajimi, predvsem v njegovih zbirkah novel o Mikroneziji. Pretirano je trditi, da predstavlja Nakajimova reprezentacija vzorec takratnega japonskega odnosa do koloniziranega mikronezijskega Drugega, ki je bil skupen vsem Japoncem, vendar avtor poudarja, da Nakajima v svojem umovanju nedvomno ni bil osamljen.

2 Bogate izkušnje z življenjem v kolonijah

Na Nakajimo je močno vplivalo življenje v japonskih kolonijah, ki so ga »spremljale« skozi celotno življenje (Komori 2002: 230). Kawamura ga je označil za najbolj tipičnega predstavnika japonske kolonialne literature, saj je v svojih delih opisoval tako skrajni sever kot jug japonskega imperija (po Tierney 2005: 155). Na njegovo umetniško ustvarjanje so precej vplivale življenjske okoliščine. Že dve leti po njegovem rojstvu sta se namreč starša ločila in Nakajima je bil prisiljen v nenehne selitve, zato Sudō (1998: 82) njegova dela oriše kot izraz bega (*dassō* 脱走), bivanjske stiske, nastale zaradi nenehne menjave okolja. Atsushijev oče je poučeval kitajščino (*kanbun* 漢文) in se je leta 1920 zaradi višjih dohodkov odločil za odhod v Keijō 京城 oziroma današnji Seul. Kljub temu nenehne selitve niso negativno vplivale na

⁴ Precej drugačno stališče zastopa Chen Aihua (2004) in opozarja, da se je Nakajimo obravnavalo preveč nekritično in da nekatera njegova dela odražajo naklonjenost japonski kolonialni politiki. Njej lahko očitamo pretirano enačenje stališč pisca in pripovedovalca. Ob tem je potrebno dodati še Saidovo (2007: 11) opozorilo, da je lahko človek imperialist in orientalist, torej nekakšen apologet kolonialističnega zavojevanja, vendar hkrati velik pisatelj.

šolajočega se Atsushija, ki je bil vedno med najboljšimi učenci v svojem letniku. Po nekajletnem bivanju v glavnem mestu kolonialne Koreje se je oče še enkrat odločil zamenjati službo in se z družino preseliti v Dalian, a je mladi Nakajima ostal v Seulu, kjer je potem živel s stričevo ženo, da je lahko dokončal gimnazijo (Komori 2002: 230).

Zato ni presenetljivo, da so njegove prve zgodbe *Junsa no iru fūkei* 巡査の居る風景 (*Pokrajina s policisti*), *Toragari* 虎狩 (*Lov na tigra*), *Pūru no soba de* プールの傍で (*Ob bazenu*) umeščena v kolonialno Korejo. Precej verjetno je, da je v njih kar nekaj avtobiografskih prvin. V mandžurijskem mestu Dalian se dogajata *Aru seikatsu* ある生活 (*Življenje*), *D-shi shichigatsu jōkei* D市七月叙景 (*Opisi mesta D. v juliju*). Vse zgodbe so bile objavljene v *Kōyūkai zasshi* 校友会雑誌 (*Revija združenja sošolcev*). Že v teh zgodnjih stvaritvah se je Nakajima ukvarjal s kolonializmom in ga obravnaval s kritične distance. V *Opisih* je moč opaziti za tisti čas nenavadno pozicijo pripovedovalca, ki je v nasprotju s takrat prevladujočim trendom kolonizirani subjekt sam (Tierney 2005: 155).

Med letoma 1933 in 1935 je ustvarjal roman z naslovom *Hoppōkō* 北方行 (*Na sever*), vendar ga ni nikoli dokončal. Nekatere njegove novele, ki jih pozna vsak šloobveznik na Japonskem, temeljijo na klasičnih kitajskih tekstih in se dogajajo v starodavni Kitajski. Posebno znani sta *Sangetsuki* 山月記 (*Zapisi o gori in luni*) ter *Riryō* 李陵 (*Li Ling*).⁵ Leta 1940 je objavil roman o poslednjih letih življenja škotskega romanopisca Roberta Louisa Stevenson (1850–1894),⁶ ki jih je ta preživel na Samoi, z naslovom *Tsushitarova smrt* (*Tsushitara no shi* ツシタラの死). Naslov namiguje na Stevensonov vzdevek, pridobljen med staroselci na Samoi, in pomeni »pripovedovalec zgodb«. Roman je dve leti kasneje izšel s spremenjenim naslovom *Svetloba, veter, sanje* (*Hikari to kaze to yume* 光と風と夢), saj je bila omemba smrti v naslovu zaradi vojne takrat neprimerna. Delo je doživelo tudi korenite vsebinske spremembe.⁷ Nakajima je bil celo nominiran za prestižno literarno nagrado

⁵ Menim, da sta omenjeni noveli po vojni lahko postali del šolskega kanona zato, ker njun avtor ni aktivno sodeloval v uradni propagandni dejavnosti med vojno (Komori 2002: 228–229).

⁶ Pri nas ga poznamo po delih *Otok zakladov* in *Dr. Jekyll in Mr. Hyde*.

⁷ Med raziskovalci Nakajimove literarne dediščine še vedno potekajo razprave o tem, koliko je v romanu historičnih dejstev in koliko fikcije. Za nekatere je Nakajima le prenašalec Stevensonovih nazorov, drugi nasprotno sodijo, da je Stevenson le krinka, ki je Nakajimi omogočila izražanje stališč, ki jih drugače ne bi mogel. V romanu je namreč prisotna ostra kritika zahodnjaške kolonialne politike na Samoi, vendar nekateri domnevajo, da je v resnici želel zgolj opozoriti na zablode japonskega kolonializma (Chen 2004: 283).

Akutagawa (*Akutagawa shō* 芥川賞), vendar se je žirija tisto leto odločila, da je ne dodeli nobenemu od nominirancev.

Po vrnitvi z desetmesečnega službovanja na Palau je izdal še dve zbirki zgodb, in sicer *Nantōtan* 南島譚 (*Zgodbe z južnih otokov*) in *Kanshō* 環礁 (*Atol*). Navdih zanje je črpal iz lastnih izkušenj pridobljenih med službovanjem v kolonialni Mikroneziji (Tierney 2005: 156). Nekaj mesecev po povratku je umrl, star komaj 33 let.

3 Nakajimova podoba Mikronezije in njeno odčaranje

Nakajima je hrepenel po eksotičnih otočjih nekje daleč na jugu davno pred svojim odhodom v Mikronezijo, kar se odraža že v njegovih delih iz zgodnjega obdobja (Chen 2004: 282). Pogosto je potoval v oddaljene kraje; tako je v času enoletnega dopusta leta 1940 obiskal Kitajsko in otočje Ogasawara 小笠原諸島 (Kleeman 2003: 47). Ko se mu je ponudila priložnost, da bi lahko za dalj časa odšel v Nan'yō, se je julija 1941 podal v Koror, administrativno središče japonskih kolonij v Mikroneziji.⁸ Za zamenjavo službe naj bi se odločil zaradi želje, da bi si pozdravil astmo (Komori 2002: 230), a se njegova pričakovanja niso uresničila. Dodaten razlog za Nakajimov odhod v kolonijo je bilo dobro plačilo, ponujeno mu je bilo namreč kar trikrat višje plačilo od tistega, ki ga je prejemal doma. Sudō (1998: 96) njegov odhod v Mikronezijo označi za beg iz »izpovedljivega sveta« (*tsutaerareru sekai* 伝えられる世界) v »svet brez pisanja« (*kaku koto no nai sekai* 書くことのない世界).⁹

Na Palau je Nakajima delal kot uradnik v Agenciji za Mikronezijo (*Nan'yōchō* 南洋庁), vladnem uradu, zadolženem za izvajanje imperialne asimilacijske politike. Zaposlen je bil z namenom, da na terenu preveri, kako poteka poučevanje japonskega jezika v šolah in ob tem pripravil nov učbenik, ki bi ustrezal takratnim šolskim standardom na Japonskem. Delo mu je ponudil prijatelj iz šolskih klopi Kugimoto Hisaharu, višji uradnik na Ministrstvu za šolstvo, ki je bil pristojen za poučevanje japonščine v prekomorskih kolonijah. Njegovo delovno mesto je predstavljalo precedens, saj so se kolonizatorji prvič po zasedbi Mikronezije odločili za stalnega uradnika, ki bi na terenu skrbel za izboljšave v šolstvu (Tierney 2005: 155).

⁸ Velja poudariti, da Nakajima ni bil del tako imenovanih *pen butai* ペン部隊 (»pisateljskih brigad«), ki jih je vojska namenoma pošiljala v zaledja bojišč, da bi v domovino ponesli glas o njenih »uspehih« (Kleeman 2003: 42–45).

⁹ Tako je v noveli *Mariyan* (Nakajima 1993: 82) moč prebrati, da na Palauu nimajo črk (パラオには文字というものが無い。).

Nakajima si je podobo o Mikroneziji izoblikoval že med bivanjem v metropoli, in sicer z branjem zahodnjaških besedil o prekomorskih kolonijah, zato so bile njegove predstave polne stereotipizacije in eksotizacije, skratka izrazito tekstualne.¹⁰ Zanj je bila tako Mikronezija nekakšen *déjà vu*. Tierney (2005: 157) postavi drzno trditev, da je Nakajima potoval v Mikronezijo v želji po potrditvi literarnih podob, ki si jih je ustvaril s pomočjo Stevensonovih besedil, in naj bi bil najbolj vesel, »ko je narava imitirala umetnost: ko so se realni prostori približali fantaziji 'primitivnega' raja, ki ga je iskal.« Iz pisem, ki jih je pošiljal najbližjim, je mogoče sklepati, da je Stevenson Nakajimi predstavljal nekakšno normo, s katero je meril realnost okoli sebe, zato je samoumevno, da je bil zanj edini »pravi« Nan'yō neciviliziran, neobljuden, skratka eksotičen za nekoga, ki v tem diskurzu zastopa napredno, civilizirano. Nakajima svojega videnja Nan'yō ni gradil na nezavednem ponotranjenju vidikov zahodnih umetnikov, kot so bili Stevenson, Arthur Rimbaud (1854–1891), Paul Gauguin (1848–1903) in drugi, ampak na njihovem odkritem občudovanju. Kljub temu bi bila preveč poenostavljena trditev, da so na Nakajimo vplivali le evropski avtorji. Njegov imaginarij Drugega je bila raznolik skupek, sestavljen iz podob, vzetih iz dokumentarnih filmov, Stevensonovih zapisov in celo *mang* (Sudō 1998: 93).

Če je Nakajima pred odhodom Mikronezijo pojmoval kot svoj *locus amoenus*, je kmalu po prihodu ugotovil, da klima v Kororu ni primerna zanj. Namesto birokratskega dela v pisarni se je odločil za delo na terenu in začel obiskovati otoke, kjer je preverjal učne procese v lokalnih šolah. Tako je spoznal dejanski način upravljanja kolonij. Svoje ogorčenje in razočaranje nad kruto kolonialno realnostjo je izražal v pismih domačim ter v dnevniku, ki ga je pisal med bivanjem v Mikroneziji. Tierney (2005: 155–156) izpostavlja njegovo zavračanje šovinističnih in militarističnih metod poučevanja, čeprav mogoče Nakajima le ni bil tako imun na kolonialistično ideologijo (glej Chen 2004: 284–285).¹¹

O Mikroneziji je poročal na dveh ravneh, in sicer osebno-izpovedni (v to kategorijo sodijo pisma, razglednice, dnevnik) ter formalno estetski ravni, kamor sodijo njegove novele. Njegovo nezadovoljstvo nad samim seboj se jasno izrazi v noveli *Mahiru* 真昼 (*Poldan*), ko se personalnemu pripovedovalcu zapiše:

¹⁰ »Stereotipi so tipizirane sodbe, ki ravno zaradi svoje ohlapnosti in splošnosti ne ustrezajo stvarnosti. So sodbe o vseh, ki ne veljajo za nikogar« (Ule 2005: 159, poudarki v izvirmiku).

¹¹ Nakajima seveda ni bil edini, ki se ni identificiral s kolonialno politiko svoje države. Podobno je razmišljal že Ishikawa Tatsuzō 石川達三 (1905–1985), pisatelj, ki se je na Palau odpravil že pred njim.

お前は島民を見ておりはせぬ。ゴーガンの複製を見ておるだけだ。ミクロネシアを見ておるのでもない。ロティとメルヴィルの画いたポリネシアの色褪せた再現を見ておるに過ぎぬのだ。そんな蒼ざめた殻をくっつけている目で、何が永遠だ。哀れ奴め！

Ti sploh ne vidiš otočanov. Vidiš samo Gauginove reprodukcije. Tudi Mikronezije ne vidiš. Vidiš le zbledele reprodukcije Lotijeve in Melvillove Polinezije. Kako odkriti večnost s temi bledimi lupinami, ki jih imaš zalepljene na očeh.¹² (Nakajima 1993: 76)

Za Sudōja (1998: 87) omenjene besede izražajo Nakajimovo zavedanje, da je težko izstopiti iz lastnega »območja« (teritorii テリトリー). Na tem mestu se torej potrdi Saidova (1996) teza o ustvarjalčevi vpetosti v orientalistični diskurz. A kot se bo pokazalo v nadaljevanju, njena veljavnost ni vsemogočna.

4 *Mariyan*

Novela, ki naj bi predstavljala mejnik v japonskem kolonialnem diskurzu, na začetku ne kaže svoje drugačnosti v odnosu do kolonialnega Drugega v primerjavi z deli avtorjev, ki so navdihovali Nakajimovo umetniško ustvarjalnost. Avtor skozi oči prvoosebnega pripovedovalca bolj ali manj slika podobe iz življenja domačinke Mariyan. Po Tierneyjevem (2005: 160) mnenju vsebina bolj služi prikazu umovanja japonskega pisatelja, ki je nehote še ljubiteljski etnolog, kot reprezentaciji Mikronezije. Hkrati novela odraža mentalno stanje japonskega imperija v štiridesetih letih 20. stoletja, ko je bila vojna vihra na vrhuncu, čeprav se v njej dejansko nič ne zgodi. Zbirka likov je precej skopa, saj v noveli aktivno nastopajo le trije. Poleg pripovedovalca in naslovne junakinje še njegov japonski prijatelj H, ki že več let živi na Palauju in ob tem zbira starodavne pesmi domačinov.¹³

Personalni pripovedovalec, verjetno pisatelj *alter ego*, saj je v noveli kar nekaj njegovih avtobiografskih elementov, prvič sreča Mariyan ob obisku prijateljevega

¹² Pierre Loti (1850–1923), s pravim imenom Louis Marie Julien Viaud, je bil po rodu Francoz. Kot mornar je precej potoval in ob tem pisal romane. Pogosto so se tematsko navezovali na kraje, ki jih je obiskal. Herman Melville (1819–1891) je bil ameriški pisatelj, ki je umrl kot popoln anonimnež. Danes je svetovno znan zaradi svojega dela z naslovom *Moby Dick*.

¹³ Verjetno je Nakajima v tem literarnem liku upodobil svojega prijatelja, kiparja, slikarja in etnologa Hijikato Hisakatsuja 土方久功 (1900–1977). Za Kleemana (2003: 230) je Hijikata primer atipičnega kolonizatorja, ki se je trudil asimilirati z domačini, sprejel njihove navade, jezik in se povrh še poročil z Mikronezijko. Po zapiskih v avtorjevem dnevniku je mogoče soditi o srečanju z resnično žensko po imenu Mariyan, ki mu je verjetno služila za model literarnega lika (Tierney 2005: 161).

doma. Kot je razumeti iz pripovedovalčevih besed, je gospod H njegov edini prijatelj v tujini, saj se opiše kot asocialen, atipični uslužbenec kolonialne birokracije.

私の変屈な性質のせい、パラオの役所の同僚とはまるで打解けた交際が出来ず、私の友人とっていいのはH氏の外に一人もいなかった。H氏の部屋に頻繁に出入するにつれ、自然、私はマリヤンとも親しくならざるを得ない。

Ne vem, ali je to zaradi moje čudne narave, ampak nisem se mogel spoprijateljiti z nobenim sodelavcem v uradu na Palauju. Lahko rečem, da razen gospoda H nisem imel niti enega prijatelja. S pogostimi obiski pri njem sem se, samoumevno, zblížal tudi z Mariyan. (Nakajima 1993: 83)

Po zgornjem opisu sodeč pripovedovalec samega sebe izvzema iz množice oportunistov. Dojema se v dvojnem položaju: uradno je predstavnik oblasti, agent kolonialne avtoritete, intimno to isto avtoriteto zavrača (Tierney 2005: 160). Če je pripovedovalec »kolonialni anarhist«, je Mariyan njegov antipod, saj je vzorčen primer politike asimilacije, katere predstavnik je on sam. Ni le dobro izobrazena ženska, ki se je šolala celo na Japonskem, kjer je obiskovala dekliško gimnazijo (*jogakkō* 女学校), ampak ozaveščena intelektuala, ki se zaveda svojih sposobnosti. Njeno dobro formalno izobrazbo potrjuje znanje angleščine, ki se jo je naučila od krušnega očeta, je namreč posvojenka Williama Gibbona, prevajalca etnologa Krämerja, ki je otočje obiskal v času nemške kolonizacije.¹⁴ Po materini strani pripada najbolj ugledni družini na otoku. Njene natančne starosti pripovedovalec ne pozna, a domneva, da ima okoli 30 let. Ob tem nam implicitno prizna, da mu je telesno privlačna, a hkrati zatrdi, da so mu lepotne norme na otoku nepoznane.¹⁵ Prijatelj H mu je Mariyan predstavil kot svojo učiteljico jezika otočanov, ki ga redno obiskuje in pomaga pri prevodih zbranih pesmi v japonščino.¹⁶

Vira informacij o njenem življenju sta dva, in sicer etnograf H in pripovedovalec sam. Prvi nas pouči o njeni izobrazbi, poroki in ločitvi. Predstavlja posrednika informacij med Mariyan in pripovedovalcem ter seveda nami, bralci. Ona je namreč pogosto tema njenega pogovora, a aktivno v njem ne sodeluje, zgolj z nasmehi odobrava povedano o sebi. Očiten je orientalistični način pripovedovanja, na katerega je opozoril Said (1996) in je primerljiv s Flaubertovim opisom njegove Kačuk Hanem, ki se zaradi njegove dominacije nad njo ni mogla samoreprezentirati. Tudi pri

¹⁴ To je verjetno edina oseba v noveli, za katero lahko z gotovostjo trdimo, da je resnična, saj je nemški etnograf Augustin Krämer (1865–1941) dejansko obiskal Palau in kasneje o tem objavil knjigo.

¹⁵ Mar s tem ne namiguje, da se ni vključil v socialno okolje domačinov.

¹⁶ Verjetno gre za palavijski jezik, ki je še danes poleg angleščine eden od uradnih jezikov na Palauju.

Nakajimi kolonizirani ženski Drugi uvodoma ne govori sam zase, ampak o njej govori dominantni predstavnik zavojevalcev.

Druga pomembna lastnost, ki odraža neenakopraven odnos med protagonistoma je opazovanje. Medtem ko jo on brezskrbno nadzira pri njenem fizičnem delu na polju, je ona depriviligirana, saj nima možnosti podrobnega spoznavanja pripovedovalca. Sama je ob njegovem opazovanju nemočna, ranljiva. »Voajerizem« je osnovna pripovedna struktura novele (Tierney 2005: 161), saj je že ob prvem snidenju pripovedovalec opazoval početje Mariyan in gospoda H:

其の晩も、私を側に置いて二人は直ぐに勉強を始めた。

Tudi tega večera sta takoj začela z učenjem, mene pa posadila na stran. (Nakajima 1993: 82)

Najbolj očitno je opazovanje v naslednjem odlomku:

彼女の盛装姿を見てから二三日後のこと、私が宿舎の部屋で本を読んでいると、外で、聞いたことのあるような口笛の音がする。窓から覗くと、直ぐ傍のバナナ畑の下草をマリヤンが刈取っているのだ。島民女に時々課せられる此の町の勤労奉仕に違いない。マリヤンの外にも、七八人島民女人が鎌を手にして草の間にかがんでいる。口笛は別に私を呼んだのではないらしい。(マリヤンは H 氏の部屋には何時も行くが、私の部屋は知らない筈である。)マリヤンは私に見られていることも知らずにせっせと刈っている。……私を認めるとニッと笑ったが、別に話しにも来ない。てれ隠しの様にわざと大きな掛声を「ヨイショ」と掛けて、大籠を頭上に載せ、その儘さよならも言わずに向こうへ行つて了った。

Dva, tri dni po tistem, ko sem videl njeno ozaljšano podobo, sem med branjem knjige v domski sobi zunaj zaslišal žvižganje. Ko sem pokukal skozi okno, je na bližnjem nasadu banan Mariyan trgala plevel. Gotovo gre za prisilno delo, ki ga morajo za mesto občasno opravljati otočanke. Poleg Mariyan je še sedem, osem otočank s srpom v rokah čepelo v travi. Zdelo se mi je, da me žvižganje ni klicalo. (Čeprav je Mariyan že nekajkrat prišla v sobo gospoda H, zagotovo ni vedela, kje je moja soba.) Ne da bi vedela, da jo opazujem, je Mariyan marljivo kosila. /.../ Ko me je prepoznala, se mi je nasmehnila, a me ni prišla pozdravit. Namenoma je glasno rekla »horuk«, si poveznila košaro na glavo in brez pozdrava odšla. (Nakajima 1993: 87)

V tem odlomku se kaže Mariyanina subalternost in s tem nehotena pasivnost. Podrejena je v odnosu opazovalec in opazovani, saj jo pripovedovalec med njenim delom nemoteno ogleduje, ker Mariyan ne pozna kraja njegovega bivališča in njegovega početja precej dolgo niti ne opazi. Nepoznavanje ji onemogoča skrivanje, »nevednost« ji onemogoča aktivno dejanje. Tako ni več subjekt, ampak se transformira v pasiven, ubogljiv objekt opazovanja (Tierney 2005: 162). Druga oblika

inferiornosti je v odnosu med njim kot predstavnikom kolonizatorja, intelektualcem, in Mariyan, ki zastopa podrejenega, v fizično delo prisiljenega koloniziranega Drugega. Pripovedovalec je zastopnik kolonialne elite, pritičejo mu posebni privilegiji, zato si prosti čas lahko krajša z branjem knjige. Mariyan svojega dela ne izbira svobodno, ni popoln gospodar svojega časa, v ekonomska razmerja ne vstopa vedno po lastni volji.¹⁷ Mariyan je kar dvojno inferiorna, saj je hkrati predstavljala koloniziranega in še žensko. Presenetljiv razplet opisa, ko ona s smehljajem izrazi svoje nelagodje, ker jo je znanec ujel v zanjo vsekakor ponižujoči situaciji, saj je, čeprav intelektualka in pripadnica višjega družbenega razreda, prisiljena v fizično delo na polju, nam prikaže pripovedovalčev odnos do koloniziranega. Njemu presenetljivo ni neprijetno ob vdoru v zasebnost inferiornega Drugega, saj ravna kot primer vzornega kolonizatorja. Misel, da si kolonizatorji z zavojevanjem niso pridobili le pravice do izkoriščanja zemlje, ampak tudi ljudi, ki so na njej živeli pred njihovim prihodom, zato imajo pravico ravnati z njimi kot z lastnino, mu očitno ni bila tuja.

Pripovedovalčev odnos do Mariyan se torej oblikuje s pomočjo rasnega diskurza. Gre za tako imenovani »dankichijev sindrom« (*Bōken Dankichi* 「冒険ダン吉」シン ドローム), kot je to poimenoval Yano Tōru (po Kawamura 1993).¹⁸ Pripovedovalec uvršča Mariyan v skupino Kanakan (カナカン), ki je »poniževalen termin, s katerim so Japonci največkrat označevali staroselce s Karolinskih in Marshallovih otokov« (Tierney 2005: 162). Z njegovo uporabo je pripovedovalec impliciral ne le njeno rasno, ampak tudi telesno in mentalno inferiornost. Ko jo identificira kot intelektualko, takoj sledi razlaga, da to ni nekaj samoumevnega za pripadnike njenega ljudstva.¹⁹ S tem neposredno namiguje, da je nemogoče biti hkrati pripadnik etnične skupine Kanakan in intelektualec. A če njen intelekt predstavlja samo svetlo izjemo, je Mariyanin obraz tipičen za prebivalce Mikronezije. Pripovedovalec brez sramu tipizira, homogenizira koloniziranega Drugega, vendar kljub temu naredi očitno razliko med njeno etnično skupino in individualno podobo. Tako je podoben zahodnjaškimi piscem o Orientu, ki so generalizirali opisovane množice, a hkrati znance s tega prostora izvezemali iz svojih opisov. Z aludiranjem na njeno mešano poreklo ima v mislih njeno kulturno hibridnost in ne rasne kategorije. Mariyan se je namreč šolala v metropoli in tako

¹⁷ Eriksen (1993: 51) opozarja, da je bila v mnogih kolonijah, kjer so gojili kulturne rastline za potrebe prebivalstva v metropoli, delitev dela v precejšnji korelaciji z etnično pripadnostjo oziroma družbeno razslojenostjo na etničnosti temelječe ideologije.

¹⁸ Glej Kawamura (1993: 107–112).

¹⁹ Nasprotno, zdi se mu (Nakajima 1993: 86), da je njen zakon propadel, ker z življenjskim sopotnikom nista bila na istem intelektualnem nivoju (マリヤンと男との頭脳の程度の相違がなによりの原因らしく).

pridobila nekatere navade, kar jo kulturno izključuje iz skupine, kateri sicer rasno pripada. (Tierney 2005: 164)

Z uvrstitvijo koloniziranega Drugega v inferiorno rasno skupino je pripovedovalec sebe avtomatično definiriral kot superiorni subjekt, ki pripada drugi rasi. V nasprotju z uporabo rasnega diskurza, ki je pripovedovalcu priskrbel argumente za opis inferiornosti članov Mariyanine etnične skupine, mu je podnebni diskurz omogočil predstaviti razloge za njeno »onesnaženost« s civilizacijo. Pripovedovalec različna podnebja opisuje kot pasove oziroma trakove (*obi* ali *tai* 帶), ki so horizontalni in v naravi nehierarhični ter jih uporablja kot kategorije razvitosti, kjer mu »zmerna klima« predstavlja sinonim za razvito, civilizirano (*bunmeiteki* 文明的), »tropsko« pa implicitno enači z nerazvitim.²⁰

Pripovedovalca očitno najbolj moti medsebojno mešanje »civilizacije« in »necivilizacije«. Koror je zanj hibrid, ki ni zastopnik niti civiliziranega niti neciviliziranega sveta. Verjetno ga je užalostilo spoznanje, da njegov Orient ne ustreza v popolnosti njegovim predstavam. Predstavnikom orientalističnega diskurza je bilo čestokrat nelagodno, če je nekaj odstopalo od norme orientalskega. Pripovedovalčevo zavračanje mešanja različnih kulturnih elementov lahko razumemo kot izraz jeze, razočaranja nad izkoriščevalskim pohleptom zahodnih imperijev in japonskim nekritičnim sprejemanjem vsega tujega, dogodkom, ki jim je bil priča doma.

5 Ambivalentnost v noveli

Za Kawamuro (1994) je imela Mikronezija za Japonce vedno dvojni pomen. Predstavljala jim je »posebno primitivno kulturo« (*tokubetsuna genshi bunka* 特別な原始文化). Bali, sovražili, prezirali so staroselce, vendar oboževali, v njihovih očeh, božansko pokrajino. Po Sudōjevem (1998: 89) razmišljanju sta v Mikroneziji hkrati potekali diskriminacija in asimilacija. Ambivalentnost je prisotna tudi pri Nakajimovem pripovedovalcu. Do Mariyan namreč ne goji enotnega čustva. Všeč mu je, vendar ga bega, moti njena kulturna hibridnost, ki je zanj nedoumljiva.²¹

²⁰ Nakajima je skoraj zagotovo poznal delo Watsujija Tetsurōja 和辻哲郎 *Fūdo* 風土 (*Podnebje*). V njem je slednji opisal značilnosti treh tipov podnebij, in sicer »monsunskega« (Indija), »puščavskega« (dežele Stare zaveze – Arabija in Judeja) in »pastirskega« (antična Grčija in Evropa). Po njegovem mnenju naj bi obstajala korelacija med podnebjem in kulturo, etosom, estetiko. Ker v Mikroneziji ni letnih časov, je Watsuji njenim prebivalcem pripisoval pomanjkanje občutka za spremembe in zgodovino. Nemoč nadziranja naravnih pojavov jih dela pasivne in pokorne (po Befu 2001: 17–18, Oguma 2002: 272–278).

²¹ »Akulturacija«, sprejemanje življenjskih navad večine, je način lažjega in hitrejšega vključevanja v dominantno družbeno skupino v želji po izboljšanju socialnega statusa (Eriksen 1993: 19).

或る時 H 氏と二人で道を通り掛かりに一寸マリヤンの家に寄ったことがある。うちは他の凡ての島民の家と同じく、丸竹を並べた床が大部分で、一部だけ板の間になっている。遠慮無しに上って行くと、其の板の間に小さなテーブルがあって、本が載っていた。取上げて見ると、一冊は厨川白村の「英詩選釈」で、もう一つは岩波文庫の「ロティの結婚」であった。

Nekoč, ko sva z gospodom H postopala naokoli, sva nekako nepričakovano naletela na Mariyanin dom. Njegova notranjost je bila enaka vsem drugim hišam na otoku, največji del tal je bil iz zloženega bambusa, le en del je bil opločen z deskami. Ko sva se brez sramu povzpela vanj, je bila v njem majhna miza, na kateri sta ležali knjigi. Ko sem ju vzel v roke in pogledal, je bila ena *Izbrana angleška poezija* Kuriyagawe Hakusona, druga pa Iwanamijeva žepna izdaja *Lotijeve poroke*.²² (Nakajima 1993: 83–84)

Mariyan je za pripovedovalca nekakšen *ijin* 異人, 23 vez z zunanjim, njemu neznanim, nedosegljivim, svetom, ki ga hkrati močno bega, saj vpliva na njegovo harmonično podobo o Nan'yōju. V nadaljevanju bralec izve, da je njen dom neurejen, zunaj se sliši petelinje kikirikanje, medtem ko v kotu sobe brezbrizna do obeh prišlekov počivala neka ženska. Bil je prevzet od sočutja.

そういう雰囲気の中で、厨川白村やピエル・ロティを見付けた時は、実際、何だかへんな気がした。少々いたましい気がしたといってもいい位である。尤も、それは、其の書物に対して、いたましく感じたのか、それともマリヤンに対していたいたしく感じたのか、其処迄はハッキリ判らないのだが。

Ko sem v takem vzdušju odkril Kuriyagawo Hakusona in Pierra Lotija, sem, po pravici povedano, imel nekako čuden občutek. Kar nekakšen občutek sočutja. Čeprav ne vem točno, ali sem imel takšen občutek do knjig ali tudi do nje. (Nakajima 1993: 84)

Odkritje omenjenih avtorjev da pripovedovalcu potrditev o njeni »okuženosti« z zahodnjaškimi standardi. Vendar Mariyan romana ne bere v originalu, ampak v japonskem prevodu.²⁴ Za pripovedovalca je to dokaz, da je ona simbol kopije, celo

²² Kuriyagawa Hakuson 厨川白村 (1880–1923) je bil japonski literarni kritik, ki je proučeval angleško literaturo.

²³ S tem izrazom so nekoč označevali posameznike, ki so se upirali družbeni klasifikaciji. Običajno so živeli na območjih prehoda med pokrajinami (npr. gorskih prelazih, rečnih obrežjih itn.). Odnos etabliranih skupnosti do njih je bil izrazito kompleksen, gibal se je med poloma dobrodošel-nedobrodošel, strahom in olajšanjem (glej Ishii 2001).

²⁴ Pripovedovalčevo nelagodje in ne veselje, da kolonizirani Drugi bere knjige v njegovem materinem jeziku se pokaže v drugi luči ob dejstvu, ko pomislimo na besede očeta modernega japonskega jezika Uede Kazutoshija 上田万年 (1867–1937) o japonščini kot »duhovni krvi« Japoncev. V času japonskega imperija so se pojavile teorije o soobstoju dveh jezikov, in sicer *kokugo* 国語 in *nihongo* 日本語. Prvega naj bi uporabljali zgolj v metropoli, saj so mu pripisovali poseben status, medtem ko naj bi bil *nihongo* službeni jezik v kolonijah. (Kleeman 2003: 126–129).

kopija kopije. Ob obsojanju njene kulturne hibridnost, Mariyaninem zgledovanju po estetskih standardih, ki po pripovedovalčevem mnenju ne sodijo v okolje, kjer živi, je docela pozabil, da je tudi sam predstavnik kulturne hibridnosti, saj je pred prihodom Zahodnjakov na Japonsko močno vplivala že kitajska kultura (Nakamura 2000: 27). Ko se tega zave, želi lastno mimikrijo zavreči (Chen 2004: 286). Mariyan je zanj neke vrste »kulturna anomalija«, njegov »niti-niti«. Moti ga torej njena kultura, kar je normalno, saj se kulture »vselej nagibajo k temu /.../ da ne sprejemajo drugih kultur takih, kakršne so, temveč take, kakršne naj bi bile, da bi ustrezale prejemniku« (Said 1996: 91). Kulture, ki so precej drugačne od naše lastne, imajo precej drugačen sistem vrednot, zato so nam sprva nujno tuje, čudne, saj ne znamo presoditi njihovega prispevka k človeški raznolikosti (Taylor 2007: 330).

Pripovedovalčev občutek ambivalentnosti do Mariyan ni bil prisoten samo na ravni intelekta, ampak je segal do njene fizične podobe. Ob neki kasnejši priložnosti ga je namreč spet prevzel občutek sočutja, ko je zagledal njene visoke pete in kratke rokave.

が、それと同時に、何時か彼女の部屋で「英詩選釈」を発見した時のようないたましさを再び感じたことも事実である。但し、此の場合も亦、其のいたましさが純白のドレスに対してやら、それを着けた当人に対してやら、はっきりしなかったのだが。

A dejstvo je, da sem imel ob tem spet isti občutek sočutja kot nekoč, ko sem v njeni sobi odkril *Izbrano angleško poezijo*. Vendar tudi tokrat ponovno nisem bil gotov, ali do snežno bele obleke ali do osebe, ki jo je nosila. (Nakajima 1993: 87)

Po Tierneyjevem (2005: 168) mnenju pripovedovalec s svojim izražanjem sočutja (*itamashisa* いたましさ) priznava svojo naklonjenost do nje, empatijo. Vendar je v Nakajimovih opisih Nan'yō še vedno polno prvin orientalističnega diskurza, opozarja Sudō (1998: 93), ki so se v njegovih delih pojavile že pred njegovim odhodom v Mikronezijo, a še izraziteje kasneje.

6 Upor proti uveljavljeni reprezentaciji

Ključni dogodek v noveli je preobrat v pripovedovalčevem odnosu do Mariyan, ki je posledica njenega upora do načina reprezentacije Nan'yō v romanu *The Marriage of Loti* (1882). Kljub temu da se pred tem Mariyan ni zastopala sama, nenadoma zavrne vsiljeno reprezentacijo dominantne skupine, kar je za Taylorja (2007: 328) prvi korak koloniziranih v procesu osvoboditve izpod imperialistične nadvlade.

「昔の、それもポリネシアのことだから、よく分らないけれども、それでも、まさか、こんなことは無いでしょう」

Res ne vem, kaj se je nekoč dogajalo v Polineziji, vendar kljub temu mislim, da se takšne stvari zagotovo niso zgodile. (Nakajima 1993: 84)

Po tem dogodku pripovedovalec izgubi tla pod nogami in pokaže se njegova prava, precej infantilna in feminilna narava. Bralec ob tem dobi občutek, da se ta ne znajde v prostoru, kjer ni več nosilec moči, ko se zave lastne šibkosti, svojega napačnega pogleda na Mikronezijo, ki ni takšna, kot bi lahko o njej sklepal po literarnih delih avtorjev, ki so mu služili kot referenca. To dejstvo ga onemogoči in Tierney (2005: 173) ga označi za antijunaka, ki sprejme Mariyanino zavračanje nekritičnih zahodnjaških podob, ko se zave svoje tekstualne zmote.

Ob branju novele se nam porodi vprašanje o vzroku njenega druženja s tujcema, predstavnikoma kolonizacije. Prijateljstvo z dvema Japoncema je rešitev zanjo, saj se Mariyan kot kulturni hibrid mogoče ne počuti domače v svojem okolju. Pripovedovalec poda svojo razlago, da je mogoče preprosto preveč »civilizirana« za večino otoških staroselcev (マリヤンが開化し過ぎている為に大抵の島民の男では相手にならず) in ob tem domneva, da so njeni prijatelji večinoma Japonci (Nakajima 1993: 86). Kljub namigom gospoda H na ponovno poroko, tokrat z Japoncem, nanjo ne pomišlja, saj je rajši avtonomen subjekt kot ženski objekt v rokah moškega. V nasprotju s pripovedovalcem je samozadostna. Čeprav je pripovedovalec v noveli predstavnik kolonializma in še moški, je šibak, odvisen in čustveno nezrel. Mariyan je v nasprotju z njim deluje neodvisno in popolnoma avtonomno. Če v prvem delu novele Nakajimov pripovedovalec še gospoduje nad kolonizirano Mikronezijo, natančneje, nad Mariyan, kasneje nadzor izgine. Še več, zdi se, da ga Mariyan preseže. Njena uporaba ljubkovalne oblike pripovedovalčevega imena Ton-chan 敦ちゃん, ki jo je sicer uporabljal le gospod H, namreč aludira na spremembo v odnosu med njima.²⁵ Z uporabo ljubkovalne različice Mariyan namreč izpodbija njegovo avtoriteto, ki izhaja iz pripovedovalčevega družbenega položaja. On ji odkrito ne nasprotuje, čeprav ob tem začuti nelagodje in celo jezo. S tem Mariyan postavi sebe v enakopraven položaj s kolonizatorji in to je zameetek postkolonialističnega diskurza v noveli. Upor proti ponižanju je vodil v svobodo.

Nadaljni razvoj odnosov v trikotniku je nenadoma prekinjen, saj se moška nepričakovano odločita za povratek v metropolo in se po spletu okoliščin nikoli več ne

²⁵ Da je moškim najmanj enakovredna, dokazuje tudi podatek o selitvi njenega, sedaj že bivšega, partnerja po poroki v hišo njenih staršev, kar je bilo v nasprotju s tedaj uveljavljenimi družbenimi normami na Palauju (Nakajima 1993: 86). Vzrok je bil v tem, da Mariyan ni marala življenja na periferiji, od koder je izviral njen mož.

vrneta v Koror. Mariyan to sluti že ob njenem odhodu in jima tudi jasno pove ob poslovilni večerji, ko jima je še zadnjič pripravila okusnega petelina.

「内地の人といくら友達になっても、一ぺん内地へ帰ったら二度と戻って来た人は無いんだものねえ」と珍しくしみじみと言った。

Nenavadno predirno je rekla: »Če se še tako spoprijateljš z nekom iz metropole, ga ni, ki bi ponovno prišel nazaj, ko se enkrat vrne vanjo.« (Nakajima 1993: 89)

Kljub temu pripovedovalca njena podoba preganja še doma in novela se konča z vprašanjem, kako bi Mariyan reagirala, če bi slišala o dogodkih po njenem povratku, ko se je gospod H nenadejano poročil.

7 Zaključek

Po opravljeni vsebinski analizi Nakajimove novele *Mariyan* lahko potrdimo tezo, predstavljeno v uvodu, da je v njen moč zaznati prelom v načinu reprezentacije koloniziranega Drugega v japonski literaturi. Za prvoosebne pripovedovalca je značilna evolucija podobe, iz negativne v pozitivno, odklanjajoče v sprejemajočo. Novela, najverjetneje nastala na podlagi avtorjeve lastne izkušnje, je sicer uvodoma resnično kompendij stereotipov o koloniziranem Drugem, a z razvojem dogajanja se pripovedovalec zave, da njegovih na literaturi temelječih klišejev v realnosti ni mogoče vedno potrditi, zato je prisiljen sprejeti drugačno podobo o Nan'yōju. V noveli so dejansko prisotni vsi mehanizmi drugačenja inferiornega Drugega, ki so bili značilni za evropske kolonializme in jih je japonski model zgolj posnemal. Zato se je potrebno strinjati s Saidovo (1996: 254) mislijo, da celo dandanes pretirano »gobjimo mitologijo ustvarjalnosti«. Kljub temu tudi on dopušča ustvarjalno svobodo, ko zapiše: »Vendarle pa moramo dopustiti možnost, da lahko rafiniranost, osebni slog in individualni genij navsezadnje izpodrinejo politične omejitve, ki neosebno delujejo skozi tradicijo in skozi nacionalno okolje« (Said 1996: 335). V takšno skupino mojstrov besedne umetnosti s svojim ustvarjalnim opusom nedvomno sodi tudi Nakajima Atsushi.

Njegovo odčaranje je potekalo na dveh ravneh, in sicer tekstualni in kolonialni. Prvo se je porodilo iz njegovega spoznanja o neidentičnosti literarnega in stvarnega sveta, zato je pretrgal s kanonsko konsistentnostjo evropskega orientalizma. Zanimivo v Nakajimovem opusu o Mikroneziji je njegovo nenehno poudarjanje vpliva zahodnih avtorjev, manj se neposredno navezuje na svoje japonske predhodnike, a nas to ne sme zavesti v trditev, da nanj niso vplivali. Kljub temu v ihti analiziranja (post)kolonialnih besedil ne smemo pretirano poveličevati moči kolonialistične ideologije in pozabiti na

primarni upor proti kolonialni nadvladi, meni Jeffs (2007: 498), saj tako (ne)hote glorificiramo intelektualnega, kar daje vtis, »da je bil kolonializem bodisi sprejemljiv za kolonizirance ali pa se ti sploh niso bili sposobni organizirati v uporniške skupine.«

Žal ne bomo nikoli izvedeli, kako bi Nakajima po koncu vojne ocenjeval stališča v svojih umetniških delih, ki niso nikoli le sama sebi namen, ampak so vedno na nekoga naslovljena (Taylor 2007: 299).

Literatura

- Ahmad, Aijaz (2007) 'Orientalizem in čas po njem: ambivalenca in lokacija v zahodni metropoli v delu Edwarda Saida.' In: *Zbornik postkolonialnih študij*. Nikolai Jeffs (ed.). Ljubljana: Krtina. Pp. 37–97.
- Befu, Harumi (2001) *Hegemony of Homogeneity: An Anthropological Analysis of Nihonjinron*. Melbourne: Trans Pacific Press.
- Chen, Aihua (2004) *Nantō shōkei no yukue: Nakajima Atsushi ni okeru anchi 'modern' no shikō (Hrepenenje po južnih otočjih: antimodernistično mišljenje pri Nakajimi Atsushiju)* <http://ci.nii.ac.jp/naid/110004667348> (8. november 2009)
- Eriksen, Thomas Hylland (1993) *Ethnicity and Nationalism: Anthropological Perspectives*. London & Boulder: Pluto Press.
- Ishii, Satoshi (2001) *The Japanese Welcome-Nonwelcome Ambivalence Syndrome toward Marebito/ Ijin/ Gaijin Strangers: Its Implication for Intercultural Communication Research*. <http://shinku.nichibun.ac.jp/jpub/pdf/jr/IJ1307.pdf> (12. November 2009)
- Jeffs, Nikolai, ed. (2007) 'Kdaj, kje, zakaj postkolonialne študije?' In: *Zbornik postkolonialnih študij*. Ljubljana: Krtina. Pp. 461–503.
- Kawamura, Minato (1993) 'Taishū orientarizmu to Ajia ninshiki (Popularni orientalizem in spoznavanje Azije).' In: *Bunka no naka no shōkuminchi (Kolonializem v literaturi*. Minato Kawamura and Shinobu Ōe (eds.). Tokio: Iwanami shoten. Pp. 107–136.
- Kawamura, Minato (1994) *Nanyō, Karafuto no nihon bungaku (Japonska literatura o Nanyōju in Karafutu)*. Tokio: Chikuma shobō.
- Kleeman, Faye Yuan (2003) *Under an Imperial Sun: Japanese Colonial Literature of Taiwan and the South*. Hawai'i: University of Hawai'i Press.
- Komori, Yoichi (2002) *»Yuragi« no nihon bungaku (»Kolebajoča« japonska literatura)*. Tōkyō: Nihon hōsō shuppan kyōkai.
- Nakajima, Atsushi (1993) *Nakajima Atsushi zenshū 2 (Zbrana dela Nakajime Atsushija 2)*. Tōkyō: Chikuma shobō.
- Nakamura, Kazue (2000) 'Colonizer Colonized: A Critical Study of Colonialism and Modern Japanese Literature in the Light of South Pacific Literature in English.' In: *Colonizer and Colonized: Volume 2 of the Proceedings of the XVth Congress of the International Comparative Literature Association "Literature as Cultural Memory"*. Theo D'haen and Patricia Krüs (eds.). Leiden 16-22 August, 1997. Amsterdam, Atlanta: Rodopi. Pp. 27–41.

- Oguma, Eiji (2002) *A Genealogy of Japanese Self-Images*. Melbourne: Trans Pacific Press.
- Said, Edward Wadie (1996) *Orientalizem: Zahodnjaški pogledi na Orient*. Ljubljana: ISH Fakulteta za podiplomski humanistični študij.
- Said, Edward Wadie (2007) 'Pogovor o orientalizmu.' In: *Zbornik postkolonialnih študij*. Nikolai Jeffs (ed.). Ljubljana: Krtina. Pp. 9–35.
- Sudō, Naoto (1998) 'Nakajima Atsushi to Nanyō: mittsu no datsu ryōiki, Nanyō gensetsu (Nakajima Atsushi in Nanyō: tri področja pobega in diskurz o Nanyō).' *Chōiki bunka kagaku kiyō* 3: 81–97.
- Taylor, Charles (2007) 'Politika priznavanja.' In: *Zbornik postkolonialnih študij*. Nikolai Jeffs (ed.). Ljubljana: Krtina. Pp. 291–337.
- Tierney, Robert (2005) The Colonial Eyeglasses of Nakajima Atsushi. <http://shinku.nichibun.ac.jp/jpub/pdf/jr/IJ1705.pdf> (12. November 2009)
- Ule, Mirjana (2005) *Socialna psihologija*. Ljubljana: Fakulteta za družbene vede.